

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן
מזכרי מרכז בס"א מס' 1

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

אהוד עילם

© כל הזכויות שמורות
מרכז בס"א, אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן, פברואר 2009
ISSN 1565-9895

מרכז בגין-סאדאט (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאט (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאט, אשר בחזונם ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "מזכרי מרכז בס"א" מהווה במה לעבודות מכוונות מדיניות הראויות לתשומת לב הציבור החשוב. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד.

באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט
משנה ליו"ר הוועדה המייעצת: מר סול קושיצקי
חברים: אלוף (מיל') אורי אור, פרופ' משה ארנס, גב' נרי בלומפילד, גנרל אלכסנדר מ' הייג, גב' ג'ודי אן הכט, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, מר איזי ליבלר, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, אלוף (מיל') דניאל מט, מר בריאן מולרונג, השגריר נורמן ספקטור, השגריר מאיר רוזן, מר סימור ד' רייד, השגריר זלמן שובל, מר מוזי וורטהיים.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת נורפהמפטון, פרופ' פטריק ג'יימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, פרופ' יחזקאל דרור האוניברסיטה העברית, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, קומוודור ג'יסגיט סינג המרכז לחקר הכוח האווירי בניו-דלהי, פרופ' ברי פוזן MIT, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' אפרים קארש קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר
חוקרים: ד"ר זאב בונן, ד"ר יעלי בלוח-אלקון, פרופ' איתן גלבע, פרופ' אריה הילמן, אל"מ (מיל') אבי הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, פרופ' סטיוארט א' כהן, מר יעקב ליפשיץ, ד"ר זאב מגן, פרופ' עמיקם נחמני, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, אלוף (מיל') עמנואל סקל, ד"ר אהוד עילם, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר אורי פטרושבסקי, ד"ר גיל פיילר, פרופ' הלל פריש, ד"ר אבי קובר, ד"ר דוד קורן, ד"ר מרדכי קידר, ד"ר יונתן ריינהולד, פרופ' ג'רלד שטיינברג, ד"ר רון שליפר, ד"ר שלמה שפירא.

מתאם קשרי חוץ: דוד מ' וינברג
מרכזת: חוה וקסמן-כהן
עריכה בעברית: אלונה ברינר רוזנמן
עריכה באנגלית: רבקה גולדברג

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

אהוד עילם

הסכם השלום שנחתם בין ישראל ובין מצרים ב-1979 סיים סכסוך אלים וממושך בין שתי המדינות. ההסכם שרד שורה של משברים, החל מסיפוח רמת הגולן, תקיפת הכור העיראקי ב-1981 ומלחמת לבנון ב-1982, וכלה בעימותים בין ישראל לבין הפלסטינים, שהיו עשויים להסלים באופן ניכר לו הייתה מצרים מתערבת נגד ישראל באופן גלוי ומאסיבי במישור הצבאי. הוכח שהסכם השלום יציב מבחינה אסטרטגית. פירוז סיני צמצם את האפשרות של הפתעה הדדית, אך עדיין עלולה להתרחש מלחמה בין ישראל לבין מצרים.

הסכם השלום הביא לסיום מצב המלחמה בין ישראל לבין מצרים והוא חיוני לישראל. ההסכם גם סלל את הדרך למשא ומתן בין ישראל לבין מדינות ערביות נוספות, והקל על ירדן לחתום על הסכם שלום עם ישראל ב-1994. מצרים גם תיווכה לעתים בין ישראל לבין הפלסטינים.

נייר זה עוסק בגורמים אשר עלולים להוביל לביטול ההסכם ואף להתנגשות צבאית בין ישראל לבין מצרים. בתחילת הדיון אעסוק בגורמים הנוגעים למישור הפנימי במצרים ובהם המאבק על ירושת השלטון, והסיכוי לעליית משטר אסלאמי רדיקאלי. לאחר מכן, אבחן גורמים אזוריים תוך התמקדות בהשפעה שעשויה להיות לאיראן ולפלסטינים על היחסים בין ישראל לבין מצרים. נושא נוסף הוא פירוז סיני. כל אחד מגורמים אלו עשוי, מי יותר מי פחות, לתרום להידרדרות היחסים בין שתי המדינות.

היחס המצרי הנוכחי לישראל

בין ישראל לבין מצרים שורר "שלום קר" אשר נובע מהשילוב בין הנכונות המצרית לדבוק בהסכם השלום עם ישראל ובמקביל להימנע מיחסי גומלין בתחומי הכלכלה, התרבות והתיירות. גישה זו אשר עלולה להוביל לערעור הסכם השלום, נובעת ממספר שיקולים:

במהלך השנים חששה מצרים שישראל חותרת להגמוניה באזור.¹ לישראל אמנם קשה להתחרות במצרים על הגמוניה בעולם הערבי, אבל מדינות ערב, וביניהן מצרים, מודעות לעוצמה הרבה של ישראל בשל היותה מעצמה אזורית. במישור הצבאי, למרות תוצאות המלחמה בלבנון ב-2006, ישראל עדיין נחשבת

ד"ר אהוד עילם הוא עמית מחקר במרכז בס"א ועוסק בתפיסת הביטחון והדוקטרינה הצבאית של ישראל. המחבר מבקש להודות לפרופ' אפרים ענבר ולפרופ' סטיוארט כהן על העזרה הרבה ועל הערותיהם.

לבעלת אחד הצבאות החזקים באזור. מובן שגם המונופול הגרעיני המיוחס לה תורם לכך. על אף שארצות הברית תומכת במצרים ומסייעת לה, לישראל יש חשיבות מיוחדת בעיני מעצמת העל. מעמדה של ארצות הברית במזרח התיכון אמנם נחלש, אבל עדיין יש לה עוצמה רבה, והקשר ההדוק שלה עם ישראל הוא בעל משקל רב. גם חוסנו היחסי של המשק בישראל מוסיף לה עוצמה. מגוון ההיבטים הללו מחזק את מעמדה של ישראל במזרח התיכון. מצרים רואה עצמה כמדינה מובילה במרחב. היא רואה את התפתחותה של ישראל כהתפתחות על חשבונה, דבר שמדרבן אותה לפעול נגד ישראל. למצרים יש עניין לדבוק בהסכם השלום עם ישראל בגלל עוצמתה ובגלל קשריה עם ארצות הברית. עם זאת מצרים רוצה למנוע מישראל לנצל את עוצמתה בעולם הערבי בכלל, ולגביה בפרט, ולכן מנסה להגבילה עד כמה שניתן, ובמסגרת זו גם לצמצם את היחסים עמה. השניות הזו מובילה ל"שלום קר".

בדצמבר 2007 התייחס מבארכ למאבק האלים בין ישראל לבין הפלסטינים וציין כי מעבר ל"שלום חם יותר" עם ישראל ידרוש זמן.² גישתו של הנשיא המצרי ליחסים עם ישראל נובעת מהמשך הסכסוך הערבי-ישראלי בכלל, ומהמשך הסכסוך הפלסטיני-ישראלי בפרט. מצרים אמנם תומכת בהמשך המשא ומתן בין ישראל לבין ארצות ערב, שאמור להוביל להסכמי שלום נוספים, אך ייתכן שהיא שואפת שהסכם השלום שלה עם ישראל ישמש מודל לחיקוי לאחרים, כדי למנוע מישראל להגדיל את השפעתה במרחב. המשכו של "השלום הקר" משקף את האיפוק ואת הריסון של מבארכ לא רק מפני היגררות להרפתקאות צבאיות נגד ישראל, אלא גם לגבי מהות השלום עמה. שלילת אופציית המלחמה וחזוק השלום יוצרים את ה"שלום קר".

חסני מבארכ ביקר בישראל כנשיא פעם אחת בלבד, ב-1995, בהלווייתו של ראש הממשלה, יצחק רבין. הנשיא המצרי טען כי יגיע לישראל אם הדבר יסייע בפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי.³ דבקותו של מבארכ בשלום העידה כי הוא הסכים, ולכל הפחות השלים, עם מורשתו של אנואר סאדאת. הוא נפגש פעמים רבות עם ישראלים, וכמובן גם עם ראשי ממשלה. הפגישות התקיימו בדרך כלל בשארם-א-שייח', רחוק מקהיר, קל יותר לאבטחה ורחוק מעיני הציבור המצרי.

שיתוף פעולה במסחר ובתיירות הוא אחד ממרכיבי השלום, כפי שציין שר החוץ המצרי, אחמד אבו ריט, בנובמבר 2007.⁴ הייצוא השנתי של ישראל למצרים עלה מ-29 מיליון דולר ב-2004 ליותר מ-90 מיליון דולר ב-2005 ולכמעט 140 מיליון דולר ב-2007.⁵ למרות השיפור הקל בתחום הסחר, אנשי עסקים, אקדמאים ותיירים מצריים שרוצים להגיע לישראל נאלצים להתמודד עם קשיים בירוקרטים ועם סנקציות ויחס מנוכר כלפיהם במצרים, זאת בהשוואה לעשרות אלפי ישראלים שביקרו במצרים ובמיוחד בסיני.⁶ ביולי 2005 בלבד טיילו בסיני 92,737 ישראלים, ביולי 2006 שהו שם 48,933 ישראלים וביולי 2007, הגיעו לחצי האי 22,888 ישראלים.⁷ גם עם השיפור שחל ביחסים

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

הכלכליים בין ישראל לבין מצרים – שאותו ניתן היה להגדיל באופן ניכר, למשל באמצעות אזורים כלכליים משותפים – המגבלות שהוטלו על אזרחים מצריים הרוצים להגיע לישראל היה פן נוסף של "השלום הקר".

המשטר, התקשורת וארגונים מקצועיים במצרים התנגדו לנורמליזציה עם ישראל.⁸ במצרים מופצת ספרות אנטישמית ואנטי-ישראלית,⁹ גם מי שגדל במצרים לאחר חתימת הסכם השלום עדיין מטמיע במידה זו או אחרת את העוינות ששררה כלפי ישראל בעידן שלפני הסכם השלום. זהו חלק מהמגמה המצרית המעורפלת והדואלית ביחס לשלום, שנועדה בין היתר להעניק למשטר המצרי אפשרות לתעל ביקורת פנימית נוקבת נגדו אל גורם חיצוני.

"השלום הקר" הוא שברירי, והיחסים בין מצרים לבין ישראל הם כקרח דק עליו פוסעות שתי המדינות. משבר חריף אחד עלול לסדוק אותו. לאור זאת יש לבחון גורמים שעשויים לחולל משבר.

גורמים פנימיים במצרים

המעבר ל"שלום חס" תלוי בין השאר בגורמים פנימיים במדינות המעורבות,¹⁰ לכן יש חשיבות לבדיקת גורמים פנימיים במצרים אשר עשויים להוביל לתפנית בגישה כלפי ישראל.

במצרים מתקיים מאבק על תפקיד יורשו של מבארכ. המאבק עלול להעלות אישיות בעלת נכונות להביא למשבר ביחסים עם ישראל. כמו כן, הסיכוי לכיבוש המשטר על ידי "האחים המוסלמים" טומן בחובו שינוי ביחס לישראל.

המאבק על הירושה

ב-1981 נרצח אנואר סאדאת, אירוע שהיה עלול לסכן את הסכם השלום.¹¹ כבר מהחתימה על הסכם השלום הייתה התלות במשטר ריכוזי מאוד הנשען במידה רבה על אדם אחד, הנשיא, אחד הגורמים המרכזיים שהיו עלולים לערער את ההסכם, להוביל למשבר, ואף לעימות בין ישראל לבין מצרים. אופי המשטר במצרים הצביע על השבריריות של הסכם השלום.

הנשיא מבארכ דבק בעיקרי מדיניות החוץ של קודמו, סאדאת, והסכם השלום היה אחד מהם.¹² מבארכ נהג כך למרות קשיים שפקדו את יחסי ישראל-מצרים. קשיים אלו אמנם נבעו לעתים ממדיניותו של הנשיא המצרי עצמו, אבל עדיין תמיכתו בהסכם השלום הייתה אחת הסיבות לכך שהחווה לא קרס. לעמדתו של מבארכ היה משקל מכריע לאור סמכויותיו הנרחבות של הנשיא המצרי ובגלל המעמד המכובד של מבארכ במצרים ומחוצה לה. מכאן החשיבות הרבה לעניין זהותו של יורשו.

מבארך, בניגוד לסאדאת, לא מינה סגן. הוא שרד ניסיון התנקשות ב-1995.¹³ אבל אם ירצח או אם יפצע קשה עלול המשטר המצרי להיקלע למשבר חריף.

בשנים האחרונות יש בתרבות הפוליטית של העולם הערבי מגמה בולטת של העברת השלטון לבניהם של המנהיגים. ניתן לראות זאת לא רק בממלכות כמו מרוקו (מוחמד השישי) וירדן (עבדאללה), אלא גם במדינה כמו סוריה, המוגדרת כרפובליקה. תהליך כזה היה עשוי להתרחש גם ברפובליקה נוספת של הבעת', בעיראק, לאור הסמכויות והמעמד של שני בניו של צאדאם חוסיין. תהליך דומה עשוי להתרחש בעתיד בלוב.

חסני מבארך בן שמונים וזוהי כהונתו האחרונה. הוא כנראה הועיד את בנו, גמאל, להחליפו. משנת 2000 נחשף גמאל לדפוס השלטון במצרים.¹⁴ חסני מבארך אמור להשלים את כהונתו ב-2011, ובכך יסיים לשלוט במצרים פרק זמן דומה לזה של חאפז אל-אסד – שלושים שנה. כמו במקרה של אסד, בעיות הבריאות של חסני מבארך מגבירות את הלחץ בו נתון גמאל. לרשותו יעמדו 11 שנים לכל היותר כדי להתכונן לאחידה במשרה. זהו פרק זמן ארוך למדי, אבל יש לקחת בחשבון כי בתחילת התהליך, בשנת 2000, גמאל, כיום בן 45, היה בעל ניסיון בעסקים ובבנקאות בלבד, ובסיומו עליו לגבש את מעמדו ולהבין כיצד לשלוט ולהתמודד עם הבעיות הקשות והמורכבות של מצרים. באשר אל-אסד החל בהכשרה חפוזה למדי לתפקיד הנשיא ב-1994, בעקבות מותו הלא צפוי של אחיו, באסל, שהיה מיועד להחליף את חאפז אל-אסד, לאחר שש שנים בלבד היה על באשר למלא את תפקידו של אביו. גמאל, שהחל כאמור ב-2000 את מה שניתן לתאר כמסלול ההכשרה שלו, זכה בפרק זמן ארוך בהשוואה לבאשר.

למרות המוניטין שלו כמי שיבצע רפורמות, ניצל גמאל את עמדתו במפלגת השלטון, "המפלגה הלאומית הדמוקרטית", כדי לפקח על צעדים שלא תרמו לפתיחות פוליטית אלא דווקא לחיזוקו של הממסד.¹⁵ בהיותו מזכ"ל הוועדה המדינית במפלגת השלטון, התפקיד השלישי בחשיבותו במפלגה, שאף גמאל להימנע מזעזועים שעשויים לעורר התנגדות כלפיו מצד הממסד רב העוצמה.

גמאל מבארך נחשב לבעל עמדה פרו-מערבית מובהקת ולמי שמודע לחשיבות של שיפור הכלכלה במצרים כדרך לייצוב המשטר. אם יבחר לנשיא צפוי גמאל לדבוק בהסכם השלום עם ישראל, ואם תהיה לו הזדמנות לכך, לחזק את הקשרים במישור הכלכלי.¹⁶

לצבא המצרי תהיה השפעה רבה שתאפשר לו להתנגד לרפורמות של גמאל, שבניגוד לנשיאים הקודמים לא שירת בצבא. הצבא צפוי להתנגד לשינויים הנוגעים לאינטרסים הכלכליים שלו ולצעדים מבניים שיכפיפו אותו לרשויות אזרחיות.¹⁷ גמאל יצטרך להיזהר שצעדיו במישור הכלכלי לא יגרמו לצבא להתנגד לו.

סביר להניח שהאתגר העיקרי של גמאל יהיה המאבק במועמדים אחרים

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

במפלגת השלטון ובאופוזיציה החילונית המתנגדת לתהליך מעין מלוכני בחילופי שלטון.¹⁸ יורש אחר למבארכ עשוי להיות דמות מהבירוקרטיה או מהצבא כמו עומר סולימאן, ראש המודיעין, שבלט בעת המגעים בין ישראל, מצרים והפלסטינים.¹⁹ מועמד נוסף לרשת את מבארכ הוא מוחמד טנטאווי, שר ההגנה, אך מצבו הבריאותי הרעוע בעוכריו.²⁰

למרות כוחו הרב והעובדה ששלט במצרים זמן ארוך מנאצר, חסני מבארכ אינו נהנה מהמעמד המיתולוגי ממנו נהנה נאצר. רקע זה מאפשר לגורמים רבים במצרים להסתייג מגמאל ולשקול להתייבב מולו. מועמדים, במיוחד אלו שמצויים בלבו של הממסד הפוליטי ו/או הצבאי, כמו עומר סולימאן מסוגלים לגבש כוח מול גמאל. לא ניתן לשלול כי על מנת לבלום את גמאל בעוד מועד תחתור קואליציה של מתנגדיו לאלץ את חסני מבארכ לפרוש בטרם עת לטובת מועמד אחר. סיטואציה זו אפשרית בעיקר אם תחול הרעה במצבו הרפואי של חסני מבארכ ו/או אם צעד שלו יביא את מצרים לנקודת שפל חמורה במיוחד, למשל גזרות כלכליות שיגרמו למהומות ענק מתמשכות ברחבי המדינה. מוות פתאומי של מבארכ יציב כל מועמד, כולל את גמאל, בלחץ זמן.

בשנים האחרונות, בעקבות הלחץ האמריקאי לדמוקרטיזציה במצרים, חלו בה מספר שינויים. בבחירות לנשיאות ב-2005 היה יותר ממועמד אחד, אם כי, כפי שהיה צפוי, מבארכ נבחר וברוב מוחץ. בבחירות הבאות עשוי חסני מבארכ להיות דמות דומיננטית שתנצל את הממסד, התקשורת, מנגנון מפלגת השלטון ושירותי הביטחון למען בנו. במקרה שחסני מבארכ לא ישרוד, או שמעמדו יתערער, ייתכן שבמרכיבי הכוח השונים של המשטר המצרי ייווצר פיצול שיקטין את סיכוייו של גמאל להיבחר, בעיקר אם תהיה באופוזיציה ובעם נטייה להצביע נגדו מתוך מחאה נגד אביו ו/או נגד המשטר.

גם אם יישב גמאל על כסאו של אביו הוא עשוי למצוא עצמו נאבק זמן רב עד שיצליח לבסס את שלטונו. הוא גם יזדקק לזמן כדי להסתגל לתפקיד כה חשוב. בנסיבות אלו עשויה מצרים למצוא את עצמה עם נשיא, שלפחות בתחילת כהונתו, יהיה חלש יחסית ויעסוק בהישרדות פוליטית ואישית, מה שישפיע גם על היחסים עם ישראל. שיקולים פנימיים של הנשיא המצרי ימשיכו להיות בעלי ערך רב בקבלת ההחלטות שלו בנושא היחסים עם ישראל, על אחת כמה וכמה בתקופה של חוסר יציבות במצרים. מגמה זו עשויה לבוא לידי ביטוי בהצהרות מתלהמות ובמתח בין שתי המדינות.

הסיכוי לכיבוש המשטר על ידי "האחים המוסלמים"

האסלאם הרדיקאלי עלול להשתלט על מצרים.²¹ התהליך עלול לקרות בעקבות בחירות דמוקרטיות, מלחמת אזרחים או מהפיכה, כמו באיראן. נעיין בקצרה בשלושת התרחישים הללו:

השתלטות של האסלאם הרדיקאלי על מצרים באמצעות בחירות :

על מנת לעקוף את האיסור על פעילותם הפוליטית, הציגו "האחים המוסלמים" את מועמדיהם בבחירות לפרלמנט ב-2005 כמועמדים עצמאים. הם זכו ב-88 מתוך 454 כסאות בפרלמנט.²² ייתכן כי מבארכ רצה שהאחים המוסלמים יגיעו להישגים בבחירות על מנת להבהיר לארצות הברית כי החלופה היחידה לדרכו היא הרדיקליזם האסלאמי.²³ מכל מקום, תוצאות הבחירות אפשרו לנשיא המצרי להציג את "האחים המוסלמים" כתנועה שתשתמש בדמוקרטיה כדי להשתלט על מצרים.²⁴ בעתיד עשויים "האחים המוסלמים" להתחזק באופן ממשי על ידי השגת רוב בפרלמנט, ואף להביא לבחירת נשיא מטעמם, בעיקר אם המשטר יהיה מפולג וחלש.

השתלטות האסלאם הרדיקאלי על מצרים בעקבות מלחמת אזרחים :

ב-1991 זכתה התנועה האסלאמית באלג'יר בבחירות לפרלמנט. הצבא האלג'ירי, אשר חשש מערעור מעמדו וזכויותיו, ביטל את הבחירות. הצעד הוביל למלחמת אזרחים בה נהרגו כ-150 אלף איש.²⁵ בשנות התשעים חווה המשטר במצרים מאבק אלים ומוצלח נגד המחתרת האסלאמית הרדיקאלית.²⁶ השתלטות החמאס על רצועת עזה בקיץ 2007 הדאיגה את מצרים, אשר חששה שהמהלך יעניק השראה לתנועות קיצוניות במצרים.²⁷ במצרים שלאחר מבארכ עשוי להתקח עימות בין הצבא לבין התנועה האסלאמית.²⁸ אם המאבק יתמשך ישרור חוסר וודאות ביחסי ישראל-מצרים. כדי לחזק את מעמדם עלולים ראשי הצבא המצרי לנצל את הנסיבות ולדרוש מישראל ויתורים הנוגעים להסכם השלום. תביעות מצריות, בעיקר אלו הנוגעות לפירוז סיני, עשויות להצטייר בישראל כלא רלוונטיות למאבק ב"אחים המוסלמים", דבר שעלול ליצור מתח הדדי. כך או כך במקרה של מלחמת אזרחים עלול הצבא המצרי לנחול מפלה, בעיקר אם חלקים גדולים ממנו יתפוררו או יחברו ל"אחים המוסלמים". אפשרות נוספת היא כי על מנת למנוע את תבוסתו יאלץ הצבא המצרי להסכים לפשרה, שאחד ממרכיביה יהיה גישה עוינת יותר כלפי ישראל.

השתלטות על מצרים באמצעות מהפיכה לפי המודל האיראני :

במצרים עלולה להתרחש מהפיכה כמו זו שאירעה באיראן ב-1979. עלול להתחולל משבר פנימי חריף שיתבטא בהאטה על סף שיתוק כלכלי ותסיסה חברתית הולכת וגוברת שתנוצל על ידי "האחים המוסלמים" להגברת כוחם, בעיקר אם המשטר יפגין רפיון וחולשה. אם מצבו הפיזי של מבארכ יתדרדר הדבר יקרין על מעמדו, כפי שקרה לשאה האיראני בזמנו. התדרדרות במעמדו של מבארכ עלולה לדרבן את מתנגדיו לנגח עוד יותר את המשטר המתנדנד באמצעות מהומות והפגנות ענק. "האחים המוסלמים" עשויים להסכים לשיתוף פעולה עם גורמים נוספים באופוזיציה, שינוטרלו לאחר השתלטות של "האחים המוסלמים" על מוקדי הכוח, כפי שקרה באיראן. הצבא המצרי, כמו

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

האיראני, עשוי שלא לעמוד מול הגל הגואה נגד המשטר ולהתפורר, ולו חלקית, כשמפקדים וחייילים מסרבים לדכא את בני עמם, ואף מצטרפים לצד שמנגד. אם המשטר המצרי יחוש שהוא מאבד שליטה, ייתכן כי אחד מצעדיו יהיה לעודד ולהגביר את הרטוריקה נגד ישראל כדי לנסות ולייצב את מעמדו תוך תיעול הזעם והביקורת כלפי חוץ. המשטר עלול לנסות לזוּם חיכוך, ואף חיכוך אלים, עם ישראל, למשל התנגשות צבאית מצומצמת בסיני. גם אם הכוונה המצרית תהיה ליצור עימות מוגבל ואולי אף לא באופן ישיר בין ישראל לבין מצרים, אלא למשל בין ישראל לבין הפלסטינים, עדיין יהיה זה מהלך בעייתי מאוד. המשטר המצרי עשוי להסתבך בהסלמה באזור ומצרים עלולה לשקוע למערבולת פנימית ממנה יצמח משטר אסלאמי רדיקאלי. ההשלכות של התפתחות זו יהיו מתח בין ישראל לבין מצרים, אם לא קיפאון ביחסים הדו-צדדיים ואף ניתוקם.

גורמים אזוריים

איראן, סוריה והפלסטינים הם גורמים מרכזיים בזירה האזורית. מדיניותם משפיעה על הסכם השלום עם מצרים ועל קשריה של מצרים עם ישראל.

האתגר האיראני

מצרים מודאגת מכוחה העולה של איראן במזרח התיכון, מצמיחתה כמעצמה אזורית ומשאיותיה בתחום הגרעין.²⁹ למרות היריבות המסורתית בין המדינות הערביות, הן מתנגדות בתוקף לדומיננטיות של גורם לא ערבי, כמו איראן, שעשוי לכרסם בריבונותן. מדינות ערב, ובוודאי מדינה גאה כמו מצרים, לא ירצו לחזור לימים בהם שלטה בהן מעצמה זרה. איראן, כמו האימפריה העות'מאנית בזמנה, היא חלק מהמזרח התיכון, ולא גוף זר כמו מעצמות אירופאיות ששלטו בו בעבר. מדינות ערב יתקשו לערער על זכותה לפעול במרחב. איראן, כמו מצרים, מתגאה בהיסטוריה בת אלפי שנים במרחב. האימפריה הפרסית הייתה אדירה וגדולה. איראן עולה על מצרים בגודל אוכלוסייתה, בשטחה ובהיקף המשאבים הטבעיים שלה.

מדינות ערב אמנם עשויות לחבור למצרים, אבל למעשה חולשתן תשאיר אותה בודדה מול איראן. אם תשיג איראן נשק גרעיני יהיה לה יתרון נוסף ומהותי על מצרים. על אף ששתיהן מדינות מוסלמיות, איראן נבדלת ממצרים בשני גורמים מרכזיים: בגישה ובחזון האסלאמי הרדיקאלי שלה הקורא תיגר על משטרים כמו זה של מצרים, ובזהות הדתית השיעית שלה, אשר מדאיגה מדינות בעלות אופי סוני כמו מצרים.

מצרים חוששת מאיראן בגלל עוצמתה הדמוגרפית, הכלכלית והצבאית, במיוחד אם זו תכלול נשק גרעיני. בימי נאצר התבססה מצרים על תמהיל של עוצמה

דמוגרפית וצבאית כדי לקדם להט מהפכני ורדיקאלי משלה. מצרים השתמשה בכוחה כדי לנסות לערער משטרים במדינות ערביות ולהחליפם במנהיגות פרו-מצרית. איראן עלולה לנהוג כך כלפי מצרים, ומצרים מודעת להשלכות שיהיו לכך. חשש זה עשוי לדרבן את מצרים להשיג נשק גרעיני, דבר שישפיע גם על יחסיה עם ישראל.

מצרים הפסיקה את התכנית הצבאית הגרעינית שלה במהלך שנות השבעים.³⁰ נחיתותה של מצרים ביחס לישראל בסוגיה הגרעינית שיבשה את החתירה של מצרים לדומיננטיות בעולם הערבי.³¹ בתחילת ינואר 2007 העלה מבארכ את האפשרות שמצרים תשאף להשיג נשק גרעיני כמשקל נגד לאיראן גרעינית.³²

ייתכן שהמשטר המצרי ימנע מחתירה לעוצמה גרעינית שכן זו תתבע מחיר כלכלי כבד שעלול להוביל לזעזועים פנימיים. אם בכל זאת תנסה מצרים לפתח יכולת גרעינית עשויה ישראל לנסות לעכב את פרויקט הגרעין המצרי ועלול להיווצר ביניהן מתח נוסף.

בשנים האחרונות רמזו תקלות וחבלות בפרויקט הגרעין האיראני על מעורבות ישראלית.³³ אין לשלול מהלך ישראלי דומה במצרים. אם יתגלו עקבות לכך יעמוד הסכם השלום בין שתי המדינות בסיכון רב.

ישראל עשויה לנקוט צעדים גלויים במישור המדיני על מנת להאט את ייצורו של נשק גרעיני במצרים, בעיקר באמצעות ארצות הברית. סביר אמנם להניח כי לפרויקט הגרעין של מצרים יהיה דרוש זמן רב, אך עם זאת יש לקחת בחשבון, בעיקר אם איראן תהיה בעלת נשק גרעיני, שמדינות בעלות רוב סוני, ובהן מצרים, יחברו יחדיו על מנת להשיג את "הפצצה הסונית". שיתוף פעולה כזה, בעיקר לאור פחדן של מדינות המפרץ מאיראן ולאור עושרן, יסייע למצרים להשיג נשק גרעיני, בעיקר אם ניתן יהיה לרכוש אותו, למשל מפקיסטן. הדגש של ברית גרעינית סונית כזו אמנם יהיה על איראן, אך על ישראל יהיה לקחת בחשבון כי למצרים תהיה נגישות לנשק גרעיני על כל המשתמע מכך.

דרך נוספת להתמודדות עם הנושא הגרעיני יכולה להיות ניסיון לאלץ את ישראל לוותר על הארסנל הגרעיני שלה במסגרת ניסיון לפירוז האזור כולו מנשק גרעיני. מצרים חותרת לפרק את ישראל מנשקה הגרעיני כדי להקטין את השפעתה וכוחה של ישראל באזור.³⁴ ייתכן כי התמרון המצרי במישור הגרעיני הוא חלק מהמאמץ המתמשך שלה לדחוק בישראל לבצע ויתורים מבלי שיהיה למצרים כוונה ממשית לפתח נשק גרעיני. כל עוד אין לאיראן נשק גרעיני תחוש מצרים כי עדיין יש לה הזדמנות להוביל לפירוז המזרח התיכון מנשק זה. גם אם איראן תחזיק בנשק גרעיני, מצרים עדיין עשויה להעריך כי ניתן ליזום תהליך שיחל בפירוקה של ישראל מנשק גרעיני, ופירוקה של איראן מנשק גרעיני בעקבותיה.

מצרים עלולה לאמץ גישה תוקפנית ולחולל באופן מודע משבר חריף, כדי

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

להעלות את נושא הגרעין לראש סדר היום תוך יצירת לחץ בין-לאומי על ישראל לבצע ויתור מפליג בסוגיה. הסבירות למהלך מצרי זה תגדל אם יהיה במצרים שליט או משטר שיהיה עוין כלפי ישראל, או משטר פחות זהיר מזה של מבארק.

הפלסטינים ברצועת עזה כגורם לחיכוך בין ישראל למצרים

מצרים רואה עצמה כמדינה מובילה במרחב, ולאור קרבתה הפיזית עוסקת במאבק האלים בין ישראל לבין שלטון חמאס ברצועת עזה. מכאן עולה השאלה, מה הסיכוי למשבר או לעימות בין ישראל לבין מצרים בגלל הפלסטינים?

במשך 2007 אימנה מצרים אנשי פתח במתקניה כולל אנשי "כוח 17", בין היתר כהכנה לעימות עם החמאס.³⁵ המאמץ לא צלח. ביוני 2007 הובסו כוחות הפתח על ידי החמאס במערכה קצרה. מבחינת מצרים וישראל כאחד, עם כל ניגודי האינטרסים וחילוקי הדעות בינם לבין הרשות הפלסטינאית, שלטון הפתח היה עדיף על המציאות שנוצרה. ההתפתחות החלישה את ההשפעה שהייתה למצרים על רצועת עזה, ועמה את הסיכוי למנוע חיכוך בין הפלסטינים לבין ישראל, חיכוך שעלול להוביל למתיחות בין ישראל לבין מצרים.

מצרים אפשרה מעבר של נשק ותחמושת, ושל מומחים לחבלה, צליפה, ירי רקטות ומרגמות מסיני לרצועת עזה.³⁶ ייתכן שלא הייתה זו תוצאה של מדיניות מצרית חד-משמעית אלא תוצאה של קשיים באכיפה. כך או כך רצועת עזה הפכה למודל לאסלאם רדיקאלי ועלולה להפוך למקלט ושדה אימונים עבור "האחים המוסלמים" במצרים, במקרה שישבו ויתנגשו באופן אלים עם המשטר. אמצעי לחימה, תחמושת, ידע ומומחי גרילה וטרור שזורמים מסיני לרצועת עזה יכולים להישלח גם בכיוון ההפוך, צעד שיסכן את המשטר המצרי, ובעקבות זאת את השלום עם ישראל.

מעברם של יועצים ונשק מסיני לרצועת עזה, מעל ומתחת לקרקע, הגדיל את כמות אמצעי הלחימה של הפלסטינים. חיזוק זה דרבן אותם לנסות ולחדור לישראל, ובמקביל להמשיך בירי תלול מסלול על יישובים ומחנות צה"ל הסמוכים לרצועת עזה. הירי גרם לנפגעים ולנוק ויצר חרדה ופחד בקרב אוכלוסייה ישראלית ולעתים גם בקרב חיילים. בעקבות זאת בדצמבר 2008 – ינואר 2009 ניהלה ישראל מהלך רחב ממדים ברצועת עזה. התנגשות דומה עשויה להתחולל שוב, בין היתר אם מצרים לא תרצה או לא תהיה מסוגלת לגדוע את ההברחות מסיני. נראה שדי יהיה בפגיעה קטלנית במיוחד של טיל, רקטה או פגז מרגמה כדי להצית עימות נוסף. קיים גם סיכון שחוליה פלסטינית תצליח להסתגל לשטח ישראל, באמצעות מנהרה או תוך תנועה מרצועת עזה לסיני, ומשם דרך הגבול הפרוץ בין הנגב לבין סיני, לפגוע במספר רב של ישראלים, ואף לקחת בני ערובה. לאור רגישותה של החברה הישראלית

לאבידות ולשבויים, אירוע כזה עלול להסתיים בהתלקחות. ישראל עשויה, במהלך מפתיע, לאו דווקא בעקבות פרובוקציה חריפה של החמאס, לכבוש את כל רצועת עזה, דבר שיהיה כרוך בעימות ישיר וכולל עם כוחות החמאס. בכל אחד מהמתארים הללו עלולה האוכלוסייה ברצועת עזה לספוג אבידות כבדות, דבר שיגביר את המתח בין ישראל לבין מצרים.

נוכחות ישראלית מתמשכת ברצועת עזה, תוך כדי התכתשות עם אלמנטים שונים של גרילה וטרור, תיצור מצב קבוע של מתיחות בינה לבין מצרים. המשטר המצרי אמנם יהיה מרוצה מהמהלומה שיספוג החמאס, אבל יתקשה להתעלם מהאבידות ומהסבל של האוכלוסייה הפלסטינית ויטיל את האחריות על ישראל. קיים גם סיכוי שמצרים תשאב למאבק. על המשטר המצרי יופעל לחץ, פנימי וחיצוני, לסייע לפלסטינים גם במישור הצבאי. מצרים עלולה לנסות לעקוף את הפירוז בסיני על ידי שיגור כוח, ולו סמלי, דרך האוויר או דרך הים. גם אם תחתור מצרים לחצוץ פיזית בין צה"ל לבין הפלסטינים יהיה זה צעד נפיץ. די באקט הזדהות מצרי שלא קשור ישירות לרצועת עזה, כמו מהלך מחאה דיפלומטי נגד ישראל ובוודאי העלאת כוונות בצבא המצרי כדי להגביר את המתיחות בינה לבין ישראל.

המשך ההברחות לרצועת עזה עשוי להזרים אליה טילים איראניים שיגיעו עד לתל אביב, מה שיסכן את השלום בין ישראל לבין מצרים.³⁷ פריסה ישראלית ברצועת עזה, שתתמקד בגבול שבין רצועת עזה לבין סיני על מנת לגדוע את נתיב אספקת הנשק, עלולה להביא לחיכוך בין כוחות מצריים לבין צה"ל. הסבירות לכך תגבר אם צה"ל יישאר בסמוך לגבול.

ספק אם כוח רב-לאומי ברצועת עזה, שיכלול נציגות בולטת של מצרים, ימנע או יצמצם את החיכוך בין ישראל לבין הפלסטינים. נוכחות של מצרים בכוח רב-לאומי כזה עלולה גם להגדיל את המתח בינה לבין ישראל.

שאלת פירוז סיני

השטח ממזרח למעברים בסיני נמצא תחת ריבונות מצרית, אך על מצרים מוטלות הגבלות בפריסת כוחותיה. מצב זה נתפס במצרים כסיכון לביטחונה וכהשפלה לאומית. מבחינת ישראל הכרחי למנוע פריסה מצרית מאסיבית בחצי האי והקמה מחודשת של תשתית צבאית בסיני. מכאן נובעת הנחישות הישראלית למנוע את הפרת הפירוז. ניגוד אינטרסים בסיסי זה, המלווה את שתי המדינות מאז הנסיגה הישראלית מסיני, ממשיך להיות גורם קבוע למתיחות ביניהן.

מהלך מצרי להפרת הפירוז עלול לקרות אם ישראל תקלע לנקודת שפל במישור המדיני. אם יתחולל עימות נוסף בחזית הצפונית אשר יכלול מהלך קרקעי נרחב תוך הפרה ברורה של הריבונות של סוריה או לבנון, עלולה מצרים לנצל את

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

מעמדה הפגיע של ישראל בזירה הבין-לאומית כדי לפרוס כוחות בסיני, ולהצדיק זאת כצעד הגנתי. מצרים יכולה להימנע מהכרזה רשמית על ביטול הסכם השלום ולנצל כדי לסוכך על היערכות צבאית נגד ישראל בסיני, שטח שהוא אדמה מצרית ריבונית. במצב כזה לישראל יהיה קשה להשיג לגיטימציה בין-לאומית למהלך צבאי נגד מצרים.

היבט נוסף של פירוז סיני נוגע ישירות לפלסטינים. חצי האי עשוי לשמש לא רק בסיס לוגיסטי אלא גם קרש קפיצה לפיגועים של פלסטינים בתוך ישראל. קיומן של המנהרות ופריצת הגבול לרפיח בינואר 2008 הדגישו את הסיכון שנשקף לישראל. גבולה של ישראל עם מצרים ארוך בהרבה מגבולה עם רצועת עזה, וחסר את אותו מערך התראה. לפלסטינים קל יותר לחדור לישראל ממרחב מצרי מאשר משטחם, מה שיגביר את הסיכוי לפיגועים ולמרדף אחר חוליה פלסטינאית חמושה ברחבי הנגב. גם אם ישראל תהיה מודעת לכך שמצרים מתנגדת ואף מתאמצת לסכל פיגועים אלו, עדיין לא יהיה ניתן להתעלם מכך שהם יצאו ישירות משטחה של מצרים. ישראל צריכה להיערך לחדירות בקצב גבוה יותר מסיני לנגב, היערכות שתסייע גם לצמצום הברחות הסמים ועצירת ההגירה הבלתי חוקית לשטחה.

בתחילת נובמבר 2007 הביעה ישראל את התנגדותה להגדלת מכסת החיילים המצריים בגבול עם רצועת עזה, במסגרת המאבק בהברחות. ישראל טענה שמצרים לא עשתה די עם 750 אנשי משמר הגבול שלה, שהורשו להתפרס באותו אזור בעקבות נסיגתה של ישראל מרצועת עזה ב-2005.³⁸ בישראל גרסו כי המטרה המצרית היא לשחוק את הפירוז עליו הוחלט בהסכם השלום.³⁹ ייתכן שמגבלותיו של חוזה השלום בכל הנוגע לפריסת הצבא המצרי בסיני, הפריעו למצרים למנוע הברחות לרצועת עזה,⁴⁰ אך לצורך משימה זו אין הכרח בצבא, אלא בכוח יעיל ואיכותי בעל אופי משטירתי. מבחינת מצרים שיגור צבא לחצי האי, ולו בהיקף מצומצם, עשוי להיות בעל חשיבות סמלית רבה. צעד כזה יחזק את ריבונותה בסיני, ואולי אף ידרבן אותה לאכוף בו את רצונה. אך אין ערובה לכך, מה גם שלא ברור עד כמה והאם בכלל שואפת מצרים לגדוע את השימוש בסיני כבסיס לוגיסטי ומבצעי פלסטיני נגד ישראל.

בסופו של דבר ישראל עשויה להסכים לפריסה מצרית חריגה בסיני לפרק זמן מוגבל שיעניק לישראל שהות להיערך לבלימת חדירות קרקעיות מסיני ולפתח מערכות לסיכול ירי תלול מסלול מרצועת עזה. גם אם צעד זה יתרום לצמצום ההברחות מסיני, עם תום התקופה הקצובה מראש, כשתדרוש ישראל את נסיגת הכוח המצרי, עלול להתחולל משבר בין שתי המדינות.

מעורבות של מצרים במלחמה בין ישראל לבין סוריה

אם היה מתרחש עימות במסגרת המתיחות בין ישראל לבין סוריה ב-1996,

מצרים הייתה עלולה שלא לעמוד מנגד. נכונות זו לא הייתה צריכה לעמוד למבחן.⁴¹ אם יתחולל עימות בין ישראל לבין סוריה בעתיד ייתכן כי יופעל על המשטר המצרי לחץ להלחם לצד סוריה. גם אם מצרים תסתפק בהיערכות מוגברת בסיני יהיה בדבר הפרה של הפירוץ. מצרים תחשוש שישראל תגייס את מירב אס לא את מלוא כוחה, ואף תשאף למצותו על ידי הנחתת מהלומה מאסיבית על סוריה ועל מי שיסייע לה, ולו באופן פסיבי. מצרים גם תיקח בחשבון שצה"ל יהיה נחוש להוכיח את יכולתו. צבא מצרי או סורי ולא ארגון גרילה כמו החזבאללה, יהיה באופן פרדוקסאלי מאיים יותר כלפי ישראל, אבל גם פגיע יותר, בגלל קיום של תשתית של בסיסים ושל מערכות נשק כמו טנקים אשר חשופים לתקיפות מהאוויר. מצרים לא תרצה להסתכן בתגמול ישראלי, שעשוי לכלול כיבוש שטחים בסיני. היא תהיה מודעת לכך שלאחר עימות יהיה לה קושי רב לקבל בחזרה את מה שיאבד לה בחצי האי, במיוחד אם הרושם בעולם יהיה שהפרה את הסכם השלום.

אם מצרים תנסה להתחמק מהתערבות צבאית לטובת סוריה, העוצמה הצבאית שטיפחה והחתיירה שלה לדומיננטיות בעולם הערבי יהיו בעוכריה. סוריה תטען שמצרים מתחמקת מתפקידה כמדינה מובילה ומתעלמת מכך שלרשותה עומד הצבא הערבי החזק ביותר. אפשרות נוספת היא שמצרים תישאר מחוץ למערכה, אך תעביר לישראל מסרים שלא להרחיק לכת בהתקדמות על הקרקע ובהפצצות על העורף הסורי, ולו כדי למנוע את הגברת הלחץ על מצרים לעזור לסוריה.

אם תתקוף סוריה את ישראל יהיה למצרים קל יותר להימנע מחבירה אליה. ייתכן גם כי בעולם הערבי, ובמיוחד במדינות ערביות החוששות מאיראן, תתפרש מתקפה סורית כצעד פזיז שיערער את יציבות האזור ויסיח את תשומת הלב מהאתגר האיראני. נסיבות אלו יקלו על מצרים להסביר מדוע כוחותיה לא יעזרו לסוריה, לנסות למנוע ממדינות ערביות מלחבור לסוריה, ובכך להראות שהעמדה הנייטרלית אינה משקפת רק את מצרים.

מפלתה של עיראק ב-1991 החלישה את "החזית המזרחית"⁴² שהתמוטטה כליל עם כיבוש עיראק ב-2003. לכן סוריה המבודדת תאלץ להישען על איראן. מצרים לא תראה זאת בעין יפה בגלל חששה שאיראן תנצל את העימות כדי להעמיק את אחיזתה בסוריה ובסביבתה, תעודד את סוריה להסלים את הלחימה, ולגרור לתוכה גם את מצרים. מלכתחילה איראן עשויה לדרבן את סוריה להלחם, בעיקר אם ישראל תצטייר כחלשה בעקבות נסיגה של ארצות הברית מעיראק ו/או בעקבות מדיניות בדלנית יותר של מעצמות העל.

קרוב לוודאי שמצרים תתנגד למהלך סורי עצמאי ומוגבל, למשל מחטף ברמת הגולן, וגם למתקפה באמצעות חזבאללה מלבנון. גם אם המטרה הסורית תהיה לדחוק בישראל לוותר על רמת הגולן, ישראל לא תראה בעין יפה יוזמה צבאית סורית.

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

בסופו של דבר אם יתחולל עימות ישראלי-סורי נראה שעם כל המתח שישור בין ישראל לבין מצרים הן ישכילו להימנע מהתנגשות צבאית ביניהן.

סיכום

קיים חשש לביטול הסכם השלום בין ישראל לבין מצרים ואף לעימות ביניהן כתוצאה של גורמים במישור המצרי הפנימי ושל גורמים במישור האזורי.

במישור המצרי הפנימי חסני מבארכ, מכהן כעת בכהונתו האחרונה. הוא מכשיר את בנו, גמאל, כיורשו. עם זאת, חוסר ניסיונו של גמאל מעלה ספקות אם אכן יעלה בידו להיבחר לנשיאות ולשרוד בה. רבות יהיה תלוי בנכונות של הממשל, ובעיקר של הצבא ומנגנוני הביטחון לתמוך בו. במצרים עלולים להתפתח חוסר יציבות ומאבקים פנימיים בין פלגים שונים תוך הגברת הגישה האנטי-ישראלית, כאמצעי לצבירת פופולאריות. קיימת גם אפשרות שהנשיא המצרי הבא יהיה עוין כלפי ישראל, מה שיגדיל את הסבירות למשברים תכופים וחריפים, לביטול הסכם השלום ואף למלחמה.

ייתכן שהאסלאם הרדיקאלי במצרים יצליח להשתלט על המדינה באמצעות בחירות דמוקרטיות או באמצעות מלחמת אזרחים. אפשרות נוספת היא שבמצרים תתחולל מהפיכה כמו זו שהתרחשה באיראן בשלהי שנות השבעים. התפתחות כזו תערער, אם לא תמוטט את יחסי ישראל מצרים.

במישור האזורי, עלייתה של איראן, בעיקר אם יהיה ברשותה נשק גרעיני, תדרבן את מצרים להשיג נשק גרעיני, דבר שעלול לערער את יחסיה עם ישראל. גם ללא צעד זה הסוגיה הגרעינית עלולה לפגוע ביחסים בין שתי המדינות לאור הלהיטות המצרית להגביל את עוצמתה הגרעינית של ישראל.

התנגשויות בין ישראל לבין הפלסטינים עשויות לגרום לחיכוך בין ישראל לבין מצרים. אך המתחויות בין ישראל לבין מצרים בגלל הפלסטינים בכלל, ובגלל הנעשה ברצועת עזה בפרט, אינה סיבה מספקת לעימות ביניהן. כמו כן, ספק גם אם מצרים תרשה לעצמה להיגרר להרפתקה צבאית מסוכנת אם סוריה תיזום פעילות צבאית נגד ישראל.

למרות החששות בישראל מהיכולת הצבאית ההולכת ומתפתחת ומכוונתיה של מצרים, יוזמה מלחמתית ישראלית תהיה האופציה האחרונה. לאור זאת על ישראל להתמקד בנטרול הגורמים שעלולים להצית עימות עם מצרים ובמיוחד אלו הנפיצים יותר: תמיכה ביורש מקובל עליה ופירוז סיני.

אם יורשו של חסני מבארכ יהיה לטעמה של ישראל עליה להימנע מתמיכה גלויה וישירה בו. עם זאת ייתכן וישראל תוכל להקל עליו באופן עקיף, ובלי תיאום עמו. ישראל יכולה, לאו דווקא בדרך רשמית, לעודד את אירופה ואת

ארצות הברית לעזור למצרים במישור הכלכלי, מה שעשוי לתרום להישרדותו של השליט החדש.

על ישראל להבהיר ואף להרתיע את מצרים מלנסות לכרסם בפירוז סיני. בסיטואציה של כרסום בפירוז סיני, ישראל תצטרך לבחון מחדש את גישתה לסיני ומכאן גם את גישתה למצרים.

ישנם מספר גורמים ותרחישים שעשויים להשפיע על עתידו של הסכם השלום בין ישראל ובין מצרים. נראה שהחשוב שבהם, שישפיע גם על האחרים, יהיה שאלת יורשו של חסני מבארכ, בגלל משקלו הרב של תפקיד הנשיא המצרי. מבארכ אמור להשלים את כהונתו ולפרוש ב-2011. לישראל יש כשנתיים על מנת להיערך בכל המישורים.

הערות

- 1 הארץ, 4 ביוני 2004, ב' 3. ראה גם :
Efraim Inbar, "Reading the Egyptian Sphinx", *The Jerusalem Post*, 12 December 2004, p. 13.
- 2 ראה ריאיון של סמדר פרי עם מבארכ **בידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 28 בדצמבר 2007, ע' 9. כמו כן בנובמבר 2007 שר החוץ המצרי, אחמד אבו ריט, התנגד להגדרה "שלום קר". לדבריו זהו שלום מפני שאין תוקפנות ואין רצון למלחמה. ראה **הארץ**, 23 בנובמבר 2007, ע' 6.
- 3 **הארץ**, 7 בדצמבר 2001, א' 4. ראה גם :
Sami Alrabaa, *The Jerusalem Report*, 12 November 2007, p. 24.
- 4 **הארץ**, 23 בנובמבר 2007, עמ' 1,6.
- 5 **הארץ**, *The Marker*, 16 באפריל 2008, עמ' 42-43.
- 6 ראה את דברי אלי פודה **בהארץ**, 18 בדצמבר 2007, חלק ב', ע' 3. ראה גם :
Alrabaa, *The Jerusalem Report*, p. 24.
- 7 **הארץ**, 22 ביולי 2007, ע' 14.
- 8 ראה את דברי אלי פודה **בהארץ**, 18 בדצמבר 2007, חלק ב' ע' 3. ראה גם :
Alrabaa, *The Jerusalem Report*, p. 24.
- 9 ראה : Inbar, "Reading the Egyptian Sphinx", p. 13.
- 10 Reuven Ehrlich, "'Hate Industry' in Egypt Under Official Patronage", Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies, January 2003.
- 11 Benjamin Miller, "Hot Wars, Cold Peace: An International-Regional Synthesis", Azar Gat and Zeev Maoz (ed.), in *War in the Changing World* (The University of Michigan, 2001), pp. 93-142.
- 12 על השלכות אפשריות של רצח סאדאת ב-6 באוקטובר 1981 ראה אברהם טמיר, **חייל שוחר שלום**, תל אביב: עידנים, 1988, ע' 108.
- 13 יורם מיטל, "מרחב ציבורי חדש בארץ הנילוס", **ארץ אחרת**, אוגוסט-ספטמבר 2005, ע' 12.
- 14 על ניסיון ההתנקשות במבארכ ליד אדיס אבבה ב-7 ביולי 1995 ראה רונן ברגמן, **נקודת האל-חזור**, אור יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, דביר, 2007, עמ' 267-266.
- 15 **מעריב**, מוסף לשבת, 7 בספטמבר 2007, ע' 8.
- 16 ראה :
Steven A. Cook, "The Unspoken Power: Civil-Military Relations and the Prospects for Reform", The Brookings Project on U.S. Policy Towards the Islamic World, September 2004, p. 13.
- 17 **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 18 ביולי 2003, ע' 20. מאת סמדר פרי.
Cook, "The Unspoken Power...", p. 13.

- 18 **מעריב**, מוסף לשבת, 7 בספטמבר 2007, ע' 8.
 19 ראה דברי ישראל אלעד-אלטמן ב:
- "The Future of Egypt – A Panel Discussion", *Middle East Review of International Affairs*, 2006, Vol. 10, No. 2, p. 50.
- 20 לגבי עומר סולימאן ראה: Cook, "The Unspoken Power...", p. 13.
 21 **הארץ**, 16 ביולי 2004, ב' 9.
 22 **הארץ**, 24 במרס 2001, ב' 9.
- Daniel Williams, "Egypt's Muslim Brotherhood May be a : ראה
 Model for Islam's Political Adaptation", *Washington Post*, 3
 February 2006, A14.
- 23 ראה גם דבריו של אריה גוס ב: "The Future of Egypt", p. 40.
 24 Yoram Meital, "The Struggle Over Political Order in Egypt: : ראה
 The 2005 Elections", *The Middle East Journal*, Spring 2006, Vol.
 60, No. 2, p. 277.
- 25 גדעון גרא, "אלג'יריה – מהתערערות המדינה להשתקמותה", תמר יגנס
 (עורכת), **לכידות המדינה הערבית במבחן**, מרכז משה דיין ללימודי המזרח
 התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל אביב, 2006, ע' 93.
- 26 נחמן טל, **עימות מבית**, תל אביב: פפירוס, 1999, עמ' 167-179. ראה גם:
 Bradford R. McGuinn, "The Islamic Challenge in Egypt: Has it
 Reached the Point of No Return?" *Middle East Insight*,
 November-December 1992, pp. 61-9.
- 27 **הארץ**, 1 באוגוסט 2007, ע' 2.
- 28 Anthony H. Cordesman, *The Iraq War* (Washington D.C.: : ראה
 The CSIS Press, 2003) p. 567.
- 29 Andrew England, *Financial Times*, 13 December 2006, p. 5. : ראה
 30 Anthony H. Cordesman, *The Military Balance in the Middle : ראה
 East* (London: Praeger, 2004) p. 137.
- 31 Gawdat Bahgat, "The Proliferation of Weapons of Mass : ראה
 Destruction: Egypt", *Arab Studies Quarterly*, Spring 2007, Vol.
 29, No. 2, p. 1.
- 32 ראה: : ראה
 Dalia Dassa Kaye and Frederic M. Wehrey, "A Nuclear Iran: The
 Reactions of Neighbors", *Survival*, Summer 2007, p. 111. Joseph
 F. Pilat, "The End of the NPT Regime?", *International Affairs*,
 2007, Vol. 83, No. 3, p. 471.
- 33 **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 7 בדצמבר 2007, עמ' 10-11.
 34 אפרים ענבר, "אתגרי הביטחון הלאומי הנמשכים של ישראל", **מערכות**,
 מרס 1998, ע' 63. אבנר כהן, **הטאבו האחרון**, אור יהודה: כנרת, זמורה-
 ביתן, 2005, ע' 231. ראה גם: *Energy Compass*, London, 11 January

גורמים העלולים לפגוע ביציבות הסכם השלום עם מצרים

- 2007, p. 1.
- 35 ראה: Jeff Black and Mel Frykberg, "Egypt Plays Arbitrator", *Middle East*, August-September 2007, p. 16.
- 36 ראה למשל **הארץ**, 2 בספטמבר 2007, ע' 1. ראה גם:
Black and Frykberg, "Egypt Plays Arbitrator", p. 14.
- Leslie Susser, "Could Hamastan be a Step to Peace?" *The Jerusalem Report*, 23 July 2007, p. 17.
- 37 **הארץ**, השבוע, 9 בינואר 2009, ע' 1. מאת אלוף בן.
- 38 **הארץ**, 11 בנובמבר 2007, ע' 1.
- 39 **הארץ**, 23 בנובמבר 2007, ע' 1.
- 40 ראה: Black and Frykberg, "Egypt Plays Arbitrator", p. 14.
- 41 אייל זיסר, **סוריה של אסד על פרשת דרכים**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1999, ע' 104.
- 42 משה מעוז, **ישראל-סוריה: סוף הסכסוך!?**, תל אביב: ספרית מעריב, 1996, עמ' 182-183.